

Donald Davidson

## ISTINA I ZNAČENJE

Većina filozofa jezika, a u novije vrijeme i neki lingvisti, smatraju da zadovoljavajuća teorija značenja mora opisati kako značenja rečenica /sentences / zavise od značenja riječi. Dokazuje se da kada se ne bi mogao osigurati takav opis /account / za neki određeni jezik, onda ne bi bilo moguće objasniti činjenicu da možemo naučiti taj jezik: ne bi bilo moguće objasniti činjenicu da ovladavanjem konačnog rječnika i konačno postavljenog skupa pravila postajemo sposobni da proizvodimo i razumijevamo svaku od potencijalno beskonačnog broja rečenica. Neću osporavati ove nejasne tvrdnje, u kojima slutim više od zrna istine.<sup>1</sup> Namjesto toga želim pitati šta za teoriju znači dati opis kakav smo upravo skicirali.

Jedan od prijedloga je da se počne tako što se svakoj riječi (ili nekom drugom važnom sintaktičkom karakteru) u rečenici doznači neki entitet kao njeno značenje. Tako bi mogli riječi "Theaitetos" doznačiti Theaiteta, a riječi "leti" svojstvo letenja u rečenici "Theaitetos leti". Onda nastaje problem kako je značenje rečenica generirano iz tih značenja. Gledajući na povezivanje / spajanje kao na važan aspekt sintakse, možemo mu pripisati relaciju participacije ili oprimjeravanja / instantiating /; prema tome očigledno je da smo ovdje pokrenuli beskonačan regres. Frege je pokušao da izbjegne regres time što je rekao da su entiteti koji odgovaraju predikatima (na primjer) "nezasićeni" ili "nepotpuni", nasuprot entitetima koji odgovaraju imenima, ali se čini da to učenje prije samo naznačava poteškoću nego što je rješava.

Stvar će se pokazati jasnom ako za trenutak pomislimo na kompleksne singularne izraze na koje se zajedno sa rečenicom odnosi Fregeova teorija. Razmotrimo izraz "otac Annette" / "the father of Annette" /; kako je značenje cjeline zavisno od značenja dijelova? Čini se da bi odgovor bio da je značenje izraza "otac (.....)" / "the father of" / takvo da se, kada ga postavimo pred singularni

---

<sup>1</sup> Vidi: "Theories of Meaning and Learnable Languages" (Teorije značenja i jezici koji se mogu naučiti), u: *Inquiries into Truth and Interpretation* (Istraživanja o istini i interpretaciji), Clarendon Press, Oxford 1984.

izraz, rezultat odnosi na / refers to / oca osobe na koju se odnosi singularni izraz. Kakvu ulogu u tom opisu igra nezasićeni ili nepotpuni entitet za koji stoji izraz " otac (.....) " ? Sve što se možemo domisliti da kazemo je da taj entitet " proizvodi " ili " daje " oca  $x$  kao vrijednost kada je argument  $x$ , ili da možda taj entitet preslikava ljude na njihove očeve. Možda neće biti jasno da li entitet, za koji bi stajao izraz " otac (.....) " ispunjava bilo kakvu stvarnu objašnjavačku funkciju sve dok se držimo individualnih izraza; umjesto toga zamislimo radije beskonačnu klasu izraza koju formiramo pišući izraz " otac (.....) " više puta ili nikako ispred izraza " Annette " . Lako je onda postaviti teoriju koja, za jedan proizvoljno odabrani izmedju tih singularnih izraza, kaže na šta se odnosi / na šta referira : ako je taj izraz " Annette ", onda se odnosi / referira na Annette, jer ako je termin kompleksan i ako ga sačinjava " otac (.....) " postavljen pred singularni termin  $t$ , onda se odnosi na oca osobe na koju se odnosi  $t$ . Očigledno je da u postavljanju ove teorije ne ukazujemo, niti nam je to potrebno, ni na jedan entitet koji bi odgovarao izrazu " otac (.....) " .

Bilo bi neprikladno prituživati se da ova načelna teorija upotrebljava riječ " otac (.....) " u određivanju reference izraza koji sadrže tu riječ. Jer zadatak je bio da se da značenje svih izraza u jednom određenom beskonačnom skupu na osnovu značenja dijelova; nije bilo uvjetovano za izvršenje zadatka da se da i značenje atomskih dijelova. Na drugoj strani sada je jasno da zadovoljavajuća teorija značenja kompleksnih izraza ne zahtjeva nužno entitete kao značenja svih dijelova. To nas upućuje da preformuliramo naš zahtjev u pogledu zadovoljavajuće teorije značenja tako da ne sugerišemo da individualne riječi moraju uopšte imati neka značenja, u bilo kojem smislu koji transcendirira činjenicu da te riječi imaju sistematski uticaj na značenja rečenica u kojima se javljaju. U stvari, navedeni primjer možemo poboljšati tako što ćemo utvrditi kriterij uspješnosti: ono što smo htjeli, i što smo dobili, jeste teorije koja uključuje / enteils / svaku rečenicu u formi "  $t$  se odnosi na  $x$  ", gdje je "  $t$  " zamjenjeno sa strukturalnim opisom<sup>2</sup> singularnog izraza, a "  $x$  " je zamjenjeno samim tim izrazom. Nadalje, naša teorija ispunjava svoj zadatak a da se ne poziva na bilo kakav semantički pojam osim osnovnog " odnosi se na " / " refers to " /. Konačno, teorija jasno predlaže učinkovitu proceduru sa kojom, za bilo koji singularni izraz u svijetu te teorije, određujemo na šta se taj izraz odnosi.

Teorija sa tako očitim odlikama zaslužuje širu aplikaciju. Postupak koji je u tu svrhu predložio Frege posjeduje brilijantnu jednostavnost: računajte predikate kao poseban primjer funkcijskih izraza, a rečenice kao poseban primjer

---

<sup>2</sup> " Strukturalni opis " nekog izraza opisuje taj izraz kao spajanje / concantention / elemenata uzetih iz jedne fiksirane konačne liste ( na primjer riječi ili slova ).

kompleksnih singularnih izraza. No sada ako hoćemo da nastavimo u dosadanjem ( implicitnom ) pravcu, da značenje singularnog izraza identificiramo s njegovom referencom, pojavljuje se teškoća. Do nje dolazi tako što učinimo dvije racionalne pretpostavke: da logički ekvivalentni singularni izrazi imaju istu referencu, i da se referenca singularnog izraza ne mijenja ako u njoj sadržani singularni izraz zamijenimo sa drugim koji ima istu referencu. Uzmimo sada da su "  $R$  " i "  $S$  " skraćeno za bilo koje dvije rečenice sa istom istinosnom vrijednosti. Tada sljedeće četiri rečenice imaju istu referencu:

- (1)  $R$
- (2)  $x ( x = x . R ) = x ( x = x )$
- (3)  $x ( x = x . S ) = x ( x = x )$
- (4)  $S$

(1) i (2) su logički ekvivalentni, kao što su (3) i (4), dok se (3) razlikuje od (2) samo u tome što sadrži singularni izraz "  $x ( x = x . S )$  " tamo gdje 2) sadrži "  $( x = x . R )$  ", a oni se odnose na istu stvar ako  $R$  i  $S$  imaju istu istinosnu vrijednost. Stoga bilo koje dvije rečenice imaju istu referencu ako imaju istu istinosnu vrijednost.<sup>3</sup> I ako je značenje rečenice ono na šta se ona odnosi, onda moraju biti sve rečenice sa istom istinosnom vrijednosti sinonimne - što je jedan neprihvatljiv rezultat.

Očito je da moramo napustiti dosadašnji pristup kao put do teorije značenja. To je tačka na kojoj je prirodno obratiti se za pomoć u razlikovanju između značenja i reference. Teškoća je, tvrdi nam se, u tome što su pitanja o referenci općenito naseljena / opterećena van-jezičkim činjenicama, dok pitanja značenja nisu, a činjenice mogu izjednačiti reference izraza koji nisu sinonimni. Ako hoćemo teoriju koja daje značenje ( kao različito od reference ) svake rečenice, onda moramo početi sa značenjem ( kao različitim od reference ) dijelova.

Sve do sada smo išli Fregeovim stopama ; zahvaljujući njemu put je dobro poznat i čak dobro otrcan. No rado bih sada da upozorim da smo prispjeli u slijepu ulicu : skretanje sa reference ka značenju ne vodi upotrebljivom opisu toga kako su značenja rečenica zavisna od značenja riječi ( ili od drugih strukturalnih crta / karaktera ) iz kojih su sastavljene. Upitajmo se npr. za značenje rečenice " Theaitetos leti ". Fregeovski odgovor bi bio nešto nalik ovome: ako je dato značenje izraza " Theaitetos " kao argument, onda značenje izraza " leti " daje značenje

---

<sup>3</sup> Argumentacija je preuzeta od Fregea. Vidi: A. Church, Introduction to Mathematical Logic, ( Uvod u matematsku logiku ), sv.1, Princeton University Press, Princeton 1956, str.245. Možda nije loše spomenuti da ta argumentacija nije zavisna niti od jedne pojedinačne identifikacije entiteta na koje se - po pretpostavljanju - rečenice odnose.

izraza " Theaiteetos leti " kao vrijednost argumenta. Ispraznost tog odgovora je očigledna. Htjeli smo znati šta je značenje izraza " Theaiteetos leti " ; ništa se ne napreduje kada se tvrdi da je to značenje izraza " Theaiteetos leti ". Toliko smo ipak znali prije nego se pojavila neka teorija. U pseudo opisu koji nam je upravo dat bio je uzaludan govor o strukturi rečenice i o značenju riječi, jer nije imao nikakvu ulogu u proizvodnji datog opisa značenja rečenice.

Ovdje će postati još očitiji kontrast između realnog i namjeravanog opisa ako tražimo teoriju koja bi bila analogna minijaturnoj teoriji reference singularnih termina kakvu smo upravo skicirali, ali različitu u tome što bi se bavila sa značenjima umjesto sa referencama. Ta analogija zahtjeva teoriju čije su kosekvence sve rečenice u formi "  $r$  znači  $z$  " gdje je "  $r$  " zamjenjeno strukturalnim opisom rečenice a "  $z$  " singularnim izrazom koji se odnosi na značenje te rečenice; povrh toga teorija mora osigurati učinkovitu metodu dolaženja do značenja neke arbitrarne strukturalno opisane rečenice. Ako bi taj kriterij bio zadovoljen, sigurno je da bi se našao artikuliraniji način za referiranje na značenja, nego što su bili svi koje smo vidjeli do sada.<sup>4</sup> Značenja kao entiteti ili s tim povezan pojam sinonimije dopuštaju nam da formuliramo sljedeće pravilo koje povezuje rečenice i njihove dijelove: sinonimne su one rečenice čiji su odgovarajući dijelovi sinonimni ( izraz " odgovarajući " bi ovdje naravno trebalo bolje odrediti ). U teorijama kakva je Fregeova mogu značenja kao entiteti povremeno obavljati ulogu reference i tako izgubiti svoj status entiteta koji su različiti od reference. Paradoksalno je da jedina stvar koju izgleda da značenja ne mogu obaviti jeste da naulje točkove teorije značenja - bar tako dugo dok od takve teorije tražimo da ne-trivijalno odredi značenje svake rečenice u jeziku. Moj prigovor protiv značenja u teoriji značenja nije da su ona ( značenja ) apstraktna ili da su uvjeti njihove identičnosti nejasni, nego da nemaju nikakve dokazne upotrebe.

Na ovom mjestu možemo uvesti još jednu drugu misao koja daje nadu. Pretpostavimo da imamo zadovoljavajuću teoriju sintakse za naš jezik, teoriju koju sačinjava učinkovita metoda kojom za svaki arbitrarni izraz utvrđuje da li kao izoliran ima ili nema smisla ( tj. rečenica), i kao što je uobičajeno, uzmimo da ta metoda uključuje još posmatranje svake rečenice kao sastavljene na dopušten način iz elemenata uzetih iz fiksirane konačne zalihe atomskih sintaktičkih elemenata ( tačnije, riječi ). Misao koja budi nadu jeste da će nam tako zamišljena sintaksa

---

<sup>4</sup> Moglo bi se pomisliti da je Church u " A Formulation of the Logic of Sense and Denotation " ( Formulacija logike smisla i denotacije , vidi : Structure, Method and Meaning: Essays in Honour of H.M.Sheffer, ed. P.Henle, H.M.Kallen i S.K.Langer, Liberal Arts Press, New York 1951,) dao teoriju značenja koja suštinski upotrebljava značenja kao entitete. Međutim, to nije slučaj: Churchove logike smisla i denotacije su interpretirane kao da se odnose na značenja, ali one ne pominju značenja izraza te tako ne mogu biti teorije značenja u smislu u kojem raspravljamo ovdje.

dati semantiku kada joj pridodamo rječnik značenja za svaki sintaktički atom. Nade će međutim splasnuti ako očekujemo da će semantika obuhvatiti takođe i teoriju značenja u našem smislu, budući da poznavanje strukturalnih karakteristika zbog kojih neka rečenica ima značenje, plus poznavanje značenja i najmanjih dijelova, ne doprinosi poznavanju toga šta rečenica znači. Takav zaključak je lako ilustrirati rečenicama vjerovanja. Njihova sintaksa je relativno neproblematična. A ipak pridodavanje rječnika ne rješava standardni semantički problem koji se sastoji u tome da ne možemo, na osnovu onoga što znamo o značenjima riječi u njima, opisati čak niti istinosne uvjete za takve rečenice. Situacija se neće radikalno promijeniti ako bi izoštrenijim rječnikom indicirali koje se značenje ili značenja jednog dvosmislenog izraza pojavljuju u svakom od njegovih mogućih konteksta; problem rečenica vjerovanja ostaje i nakon što se te dvosmislenosti razriješe.

Činjenica da rekurzivna sintaksa kojoj je pridodat rječnik nije nužno i rekurzivna semantika bila je skrivena u nekim novijim lingvističkim spisima prodorom semantičkih kriterija u raspravljanje o namišljenim sintaktičkim teorijama. Ako bi semantički kriteriji bili jasni, stvar bi se svela na nedužnu razliku u terminologiji ; ali nisu. Iako postoji slaganje oko toga da je centralni zadatak semantike da dā semantičku interpretaciju ( značenje ) svake rečenice u jeziku, nigdje se u lingvističkoj literaturi, koliko ja znam, ne može naći jasan opis kako teorija ispunjava taj zadatak, ili pak kako znamo da je zadatak izvršen. Kontrast prema sintaksi je nevjerovatan. Glavni zadatak skromne sintakse je da okarakterizira *značenjskost* / *meaningfulness* / ( ili rečeničnost / *sentencehood* / ). U pravilnost takve karakterizacije možemo imati toliko povjerenja koliko ga imamo u reprezentativnost našeg uzorka i naše sposobnosti da kažemo kada pojedinačni izrazi imaju značenje ( jesu rečenice ). Kakav jasan i analogan zadatak i provjera postoji onda za semantiku?<sup>5</sup>

Najprije smo odlučili da nećemo prtpostavljati da dijelovi rečenica imaju značenja osim u ontološki neutralnom smislu tako što sistematski doprinose značenju rečenica u kojima se pojavljuju. Pošto nam postuliranje značenja nije donijelo ništa, vratimo se sada ka ranijem uvidu. Jedan od pravaca koji je moguć jeste jedan određeni holistički pogled na značenje. Ako je rečenica u svom značenju

---

<sup>5</sup> Za novije shvatanje uloge semantike u lingvistici vidi Noam Chomsky, " Topics in the Theory of Generative Grammar " ( Teme iz teorije generativne gramatike ), u: Current Trends in Linguistics, 3. ed. T.A.Sebeok, Mouton, The Hague 1966. U tom članku Chomsky: (1) naglašava središnju važnost semantike u lingvističkoj teoriji,(2) dokazuje superiornost transformacijskih gramatika nad frazno-strukturnim gramatikama uglavnom na osnovu tvrdnje da premda su frazno-strukturne gramatike mogu biti adekvatne za određivanje rečeničnosti ( bar ) za neke prirodne jezike, one ipak nisu adekvatne za utemeljivanje semantike, i (3) opetovano spominje " previše primitivno stanje " semantičkih pojmova i primjećuje da se pojam semantičke interpretacije " još uvijek opire svakoj dubljoj analizi ".

zavisna od svoje strukture, i ako mi razumjevamo značenje svakog dijela u strukturi jedino kao neku apstrakciju od totaliteta rečenica u kojima ono nastupa, onda možemo navesti značenje bilo koje rečenice ( ili riječi ) jedino navođenjem značenja svake rečenice ( i riječi ) u jeziku. Frege je tvrdio da samo u kontekstu jedne rečenice riječ ima neko značenje ; mogao je u istom duhu dodati da samo u kontekstu jezika jedna rečenica ( pa prema tome i jedna riječ ) ima značenje.

Taj stupanj holizma već je bio prisutan implicitno u sugestiji da jedna adekvatna teorija značenja mora uključivati sve rečenice u formi "  $r$  znači  $z$  ". Buduci da se nismo mogli pomoći sa značenjima rečenica ništa više nego sa značenjima riječi, neka nam se sada dopusti da pitamo da li se možemo osloboditi neprijatnih singularnih termina za koje se pretpostavlja da zamjenjuju "  $z$  " i da se odnose na značenja. U jednom smislu nista ne bi bilo lakše: samo se napiše "  $r$  znači, da  $p$  " i zamisli se da "  $p$  " zamjenjuje neku rečenicu. Kao što smo vidjeli rečenice ne mogu imenovati značenja i rečenice pred kojima stoji " da " nisu uopće imena, osim ako se tako ne odlučimo. Svejedno se čini da smo se sada našli u neprilici druge vrste ; pošto je razumno očekivati da ćemo u sukobu sa logikom naizgled nekstenzivnog " znači, da " naletiti na tako teške probleme kakvi su oni koje bi riješila naša teorija - ili možda identične njima.

Koliko znam jedini način da se ukloni ova teškoća je jednostavan i radikal. Strahovanje da smo se upleli u intenzionalnost dolazi od upotrebe riječi " znači, da " kao umetka između rečenice i rečenice, no moguće je da uspješnost našeg pothvata ne zavisi od tog umetka nego od onoga čemu se dodaje. Teorija će obaviti svoj posao ako za svaku rečenicu  $r$  u jeziku kojeg proučavamo pribavi prikladnu rečenicu ( koja će zamijeniti "  $p$  " ) koja, na neki način koji tek treba razjasniti, " daje značenje "  $r$  . Jedan od očitih kandidata za prikladnu rečenicu je upravo samo  $r$ , ako je jezik objekt sadržan u metajeziku ; drugačije je to prijevod  $r$  u metajezik. Kao posljednji drski korak dopustimo sebi da poziciju koju zaposjeda "  $p$  " tretiramo ekstenzionalno : da se to provede treba odbaciti opskurni izraz " znači, da ", rečenicu koja zamjenjuje "  $p$  " obezbjediti sa vlastitim rečeničnim veznikom, i opis koji zamjenjuje "  $r$  " snabdjeti njegovim vlastitim predikatom. Prihvatljiv rezultat je

(  $I$  )  $r$  je  $I$  ako i samo ako  $p$ .

Od teorije značenja za jezik  $J$  zahtijevamo da, bez pozivanja na neke ( dodatne ) semantičke pojmove, postavi dovoljna ograničenja za predikat " je  $I$  ", tako da uključi sve rečenice dobijene iz sheme (  $I$  ), kad se "  $r$  " zamjeni sa strukturalnim opisom rečenice u  $J$ , a "  $p$  " samom tom rečenicom.

Bilo koja dva predikata koja zadovoljavaju ovaj uvjet imaju istu ekstenziju<sup>6</sup>, tako da ako je metajezik dovoljno bogat ništa ne stoji na putu da ono što ja zovem teorijom značenja postavimo u formu eksplicitne definicije predikata " je *I* ". No, bilo da je eksplicitno definiran ili rekurzivno okarakteriziran, jasno je da će rečenice na koje je primjenjen predikat " je *I* " biti upravo samo istinite rečenice u *J* jer je uvjet kojeg smo postavili za zadovoljavajuću teoriju značenja, u suštini, Tarskijeva konvencija *I* / Convention *T* / koja provjerava adekvatnost formalne semantičke definicije istine.<sup>7</sup>

Put do ove tačke bio je naporan, no zaključak je moguće izvesti jednostavno: teorija značenja za jezik *J* pokazuje " kako su značenja rečenica zavisna od značenja riječi ", ako sadrže ( rekurzivnu / ponovljenu ) definiciju istine - u - *J*. I bar za sada nemamo nikakve druge ideje kako bi se dohvatili stvari. Važno je naglasiti da pojam istine nije igrao nikakvu vidljivu ulogu u postavljanju našeg početnog problema. Taj problem je, pošto je pročišćen, doveo do shvatanja da adekvatna teorija značenja mora okarakterizirati predikat koji ispunjava izvjesne uvjete. Zapravo je bilo otkriće da je takav predikat primjenjiv egzaktno na istinite rečenice. Nadam se da se ono što govorim može opisati dijelom kao odbrana filozofskog značaja Tarskijevog semantičkog pojma istine. No, moja odbrana je samo u jednoj, ako uopće postoji, daljnjoj vezi sa pitanjem da li je pojam, za kojeg je Tarski pokazao kako ga treba definirati, filozofski zanimljiva koncepcija istine, ili sa pitanjem da li je Tarski unio kakve svjetlosti u svakodnevnu upotrebu takvih riječi kakve su " istinito " i " istina ". Nesretna je okolnost da je prašina koju su podigle jalove i prazne bitke oko tih pitanja onemogućila onima koje jezik teorijski zanima - filozofima, logičarima, psiholozima i lingvistima, - da u semantičkom konceptu istine ( pod bilo kakvim imenom ) sagledaju pritajeno i snažno utemeljenje jedne kompetentne teorije značenja.

Svakako da nema nikakvog razloga za prikrivanje očigledne povezanosti između definicije istine takve vrste za koju je Tarski pokazao kako je treba konstruirati, i pojma značenja : povezanost je u ovome : definicija djeluje tako što daje nužne i dovoljne uvjete za istinu svake rečenice, a određivanje istinosnih uvjeta jeste način utvrđivanja značenja rečenice. Ako znamo semantički koncept istine za neki jezik, time znamo šta za neku rečenicu - za bilo koju rečenicu - znači da je istinita, a to zapravo znači, u jednom dobrom smislu koji možemo pripisati tom izrazu, isto kao i razumjeti taj jezik. U svakom slučaju to je moj izgovor za važnost sadašnje rasprave koja je podesna da šokira stare ( znalce ) ; za moju divlju

---

<sup>6</sup> Ako, naravno, pretpostavimo da se ekstenzija tih predikata ograničava na rečenice u *J*.

<sup>7</sup> A.Tarski, " The Concept of Truth in Formalized Languages " ( Koncept istine u formaliziranim jezicima ), u: Logic, Semantics, Mathematics. Clarendon Press, Oxford 1956.

upotrebu riječi " značenje ", koju ja zovem teorija značenja, nakon svega se pokazalo da uopće ne upotrebljava značenja, ni rečenica ni riječi. Doista pošto definicija istine Tarskijevog tipa pruža sve što smo do sada tražili od teorije značenja jasno je da takva teorija bez poteškoća ulazi u ono što Quine zove " teorija reference " i što je različito od toga šta imenuje " teorija značenja ". Toliko u prilog onoga šta ja zovem teorija značenja, i toliko možda protiv toga da je tako imenujem.<sup>8</sup>

Teorija značenja ( u mojem malo perverznom smislu ) je empirijska teorija, a njena ambicija je da objasni djelovanje prirodnog jezika. Kao svaku drugu teoriju nju možemo testirati tako da neke njene konsekvence uporedimo sa činjenicama. U navedenom primjeru je to lahko jer je teorija okarakterizirana time što proizvodi beskonačan tok rečenica u kojem svaka daje istinosne uvijete za neku rečenicu; treba uzeti samo slučajeve uzoraka i pitati da li su istinosni uvjeti za neku rečenicu, za koju teorija tvrdi da su postavljeni, zaista uvjeti. Jedan tipičan primjer provjere mogao bi uvrstiti odlučivanje da li rečenica " Snijeg je bijel " je istinita ako i samo ako je snijeg bijel. Neće svi primjeri biti tako jednostavni ( iz razloga koji će biti naznačeni ), no jasno je da ta vrsta provjere ne zahtjeva da tražimo dlaku u jajetu. Izoštrena koncepcija o tome šta konstituira teoriju na tom području nudi jedan privlačan kontekst za postavljanje dubokih pitanja o tome kada je teorija jezika pravilna i kako da je provjerimo. No poteškoće su teorijske, a ne praktične. Pri aplikaciji je poteškoća u tome da dobijemo teoriju koja bar približno djeluje ; da li je ispravna, to može svako reći.<sup>9</sup> Nije teško vidjeti zašto je to tako. Teorija ne otkriva ništa novo o uvjetima pod kojim je jedna individualna rečenica istinita ; ona ne čini te uvjete ništa jasnijim nego što to omogućava sama rečenica. Posao teorije je u povezivanju poznatih istinosnih uvjeta svake rečenice sa onim aspektima (" riječima ") rečenice koji se ponovo pojavljuju u drugim rečenicama, a kojima se u drugim rečenicama može pripisati identične uloge. U takvoj jednoj teoriji empirijska moć je zavisna od uspješnosti u obnavljanju strukture vrlo komplicirane sposobnosti - sposobnosti da govorimo i razumijevamo jezik. Razmjerno lahko možemo reći kada se pojedinačne tvrdnje teorije podudaraju sa našim shvatanjima jezika; to je u skladu sa skromnim uvidom u to kako djeluje mašinerija naših jezičkih tekovina.

---

<sup>8</sup> No za potporu mojoj upotrebi mogao bi se navesti Quine: "...što se tiče *značenja*...možemo reći da je riječ određena u istom opsegu u kojem su određeni istinitost ili laznost njenih konteksta." ( Truth by Convention, Istina po konvenciji ), u: The Ways of Paradox. Random House, New York 1966, str.82 ). Pošto istinosna definicija određuje istinosnu vrijednost svake rečenice u jeziku objektu ( u odnosu prema rečenici u meta jeziku ), time određuje značenje svake riječi i svake rečenice. To će očigledno opravdati naslov Teorija značenja.

<sup>9</sup> Ovo je samo jedan primjer: jasno je da se u prilog teoriji ubraja to da sadrži / uključuje " " Snijeg je bijel " je istinito ako i samo ako je snijeg bijel ". No isplanirati teoriju koja će da to uključi ( i koja pri tome djeluje za sve rečenice koje su u vezi ) nije trivijalna stvar. Nije mi poznata ni jedna potpuno zadovoljavajuća teorija koja se uspješno nosi sa upravo tim primjerom ( problem " mas-termina " ).



Primjedbe iz zadnjeg paragrafa odnose se direktno samo na posebni primjer u kojem je pretpostavljeno da je jezik za kojeg karakteriziramo istinu dio jezika kojeg upotrebljava i razumije onaj tko vrši karakterizaciju. Pod tim okolnostima će se sastavljač teorije, kao što je uobičajeno i kada je moguće, okoristiti za prednost koju daje gradnja-u-metajeziku koji osigurava ekvivalentnu rečenicu svakoj rečenici u jeziku objektu. Pa ipak nas ta činjenica ne bi smjela zavesti u mišljenju da je neka teorija koja uključuje " " Snijeg je bijel " je istinito ako i samo ako je snijeg bijel " u bilo kojem smislu ispravnija od neke teorije koja namjesto toga uključuje:

(R) " Snijeg je bijel " je istinita ako i samo ako je trava zelena,

ako smo naravno o istinitosti (R) tako sigurno osvjedočeni, kao što smo osvjedočeni o istinitosti njenog glasovitijeg prethodnika. Ipak (R) možda neće ohrabriti isto povjerenje da je teorija koja je uključuje zaslužila da se nazove imenom teorije značenja.

Malodušju koje nam prijete možda se možemo oduprijeti na sljedeći način. Grotesknost (R) ne donosi sama po sebi ništa protiv teorije čija je ona konsekvencija, ako ta teorija obezbjeđuje pravilne konsekvence za svaku rečenicu ( na temelju svoje strukture, jer ne postoji drugi način ). Nije lahko vidjeti kako bi (R) moglo učestvovati u nekom takvom projektu, no ako bi to bilo - tj. ako bi (R) proizilazilo iz karakterizacije predikata " je istinito ", čiji bi rezultat bio jednako povezivanje istina sa istinama i neistina sa neistinama, onda po mojem mišljenju u ideji značenja ne bi preostalo ništa više suštinskog što bi trebalo uloviti.<sup>10</sup>

Ono što stoji na desnoj strani bikondicionala u rečenicama oblika " r je istinito, ako i samo ako p ", kada su takve rečenice konsekvence teorije istine, ne ispunjava svoju namjenu u određivanju značenja time što se pretvara da je sinonimno, nego time što dodaje slici još jedan potez / karakter, koji - uzet u cjelini - govori sve što je moguće znati o značenju r ; taj potez / karakter je dodat zbog činjenice da je rečenica koja zamjenjuje " p " istinita ako i samo ako je istinita.

Mozda bi pomoglo da sebi predstavimo da je (R) prihvatljiva, ako je prihvatljiva, zato što smo odvojeno sigurni u istinitost izraza " Snijeg je bijel " i " Trava je zelena "; a u slučajevima u kojima nismo sigurni u istinitost rečenice, možemo povjerovati u karakterizaciju istinosnog predikata jedino ako se ta rečenica pojavi u paru sa nekom drugom za koju već imamo dobar razlog vjerovati da je ekvivalentna prvoj. Za nekoga tko bi iz bilo kojeg razloga sumnjao o boji snijega i

---

<sup>10</sup> Kritičari su često propustili da primjete suštinski uvjet koji se spominje u ovom paragrafu. Stvar je u tome da (S) ne bi moglo pripadati ni jednoj razumno jednostavnoj teoriji koja bi dala pravilne istinosne uvjete za " Ovo je snijeg " i " Ovo je bijelo ". ( Vidi raspravu o indeksikalnim izrazima u nastavku. ) / Primjedba dodata 1982./

trave, ne bi bilo preporučljivo da prihvati teoriju koja bi proizvela (R), čak i ako bi njegova sumnja u oba slučaja imala isti stupanj, sem ako ne bi mislio da je boja jednog povezana sa bojom drugog.<sup>11</sup> Sveznalaštvo je očito sposobno da pribavi i bizarnije teorije značenja nego sama ignorancija; no onda sveznalaštvo ima manju potrebu za komunikacijom.

Naravno, mora biti moguće za govornika nekog jezika da konstruira teoriju značenja za govornika nekog drugog jezika, premda u tom slučaju empirijska provjera ispravnosti teorije neće biti trivijalna. Kao i ranije, cilj teorije će biti beskonačna korelacija rečenica koje su iste po istinitosti. No ovaj put onaj tko gradi teoriju ne smije pretpostavljati da ima direktan uvid u moguće ekvivalencije između njegovog vlastitog jezika i stranog jezika. Njegov zadatak je da ustanovi, kako god je to moguće, koje rečenice u svom vlastitom jeziku drži istinitim ( ili još bolje, u kojem stepenu ih drži istinitim ). Zatim će lingvist pokušati da konstruira karakterizaciju istine - za- stranca koja, u najvećoj mogućoj mjeri, služi da preslika rečenice koje drži istinitim ( ili neistinitim ) stranac, na rečenice koje drži istinitim ( ili neistinitim ) lingvist. Ako se posumnja da nema potpune korespondencije / preslikavanja, tada je preostatak rečenica, koje se drže istinitim, a prevedene su rečenicama koje se drže neistinitim ( i obratno ), margina za grešku ( tuđu ili vlastitu ). Tolerancija / širokogrudnost / charity / u interpretiranju riječi i misli drugih ljudi neizbježna je također i u jednom drugom pravcu: baš kao što moramo maksimalizirati slaganje, ili drugačije rizikujemo da nećemo razumjeti o čemu stranac govori, isto tako moramo maksimalizirati konzistentnost sa samim sobom / self-consistency / koju mu pripisujemo jer inače nećemo njega razumjeti. Nije moguće naći ni jednog izoliranog principa za optimalnu toleranciju / širokogrudnost; zbog toga te zahtjeve kojima mora udovoljiti teorija ne određuju nikakve pojedinačne teorije. U teoriji radikalnog Prijevoda ( kako je zove Quine ), pitanja o tome šta stranac hoće da kaže nije moguće potpuno razdvojiti od pitanja šta on vjeruje. Ne znamo šta netko hoće da kaže, ako ne znamo šta on vjeruje; ne znamo šta netko vjeruje, ako ne znamo šta hoće da kaže. U radikalnoj interpretaciji možemo, iako samo nepotpuno, prodrijeti u taj krug zato što ponekad možemo ustvrditi da se neki govornik slaže sa rečenicom koju mi ne razumijemo.<sup>12</sup>

---

<sup>11</sup> Ovaj paragraf je konfuzan. Trebao bi da kaže da su rečenice teorije empirijske generalizacije o govornicima, i da zato moraju biti ne samo istinite nego i zakonite / lowlike /. (S) vjerovatno nije zakon posto ne može poduprijeti odgovarajuće kontrafaktičke primjere. Važno je dakle da se evidencija / dokaz toga da prihvatamo ( u odnosu na vrijeme i govornike ) istinosne uvjete za " Ovo je snijeg " temelji na uzročnoj vezi između govornikovog slaganja sa tom rečenicom i demonstrativnom prezentacijom snijega. Za dalju raspravu vidi esej 12. ( Repley to Foster ) "Odgovor Fosteru " u : Inquiries into Truth and Interpretation. / Primjedba dodana 1982./

<sup>12</sup> Ovaj nacrt o tome kako teorija značenja može biti provjerena / testirana za jedan strani jezik

Na nekoliko posljednjih strana pitao sam se kako je moguće provjeriti teoriju značenja koja ima formu definicije istine, a hladnokrvno sam ignorirao ranije pitanje da li uopće postoji kakva ozbiljna mogućnost da se može dati takva teorija za prirodni jezik. Kakve su mogućnosti za formalnu semantičku teoriju prirodnog jezika? Po Tarskom vrlo skromne i vjerujem da se većina logičara, filozofa jezika i lingvista s njim slažu.<sup>13</sup> Neka mi je dopušteno da po svojem umjenju raspršim taj pesimizam. Ono što mogu da učinim ovdje, naravno u generalnom i programatskom smislu, jeste da će se dokaz o pudingu zasigurno naći u dokazu pravih teorema.

Prvi odsjek svojeg klasičnog eseja o konceptu istine u formaliziranim jezicima Tarski je zaključio naglašavajući sljedeće primjedbe pisane kurzivom:

*...Sama mogućnost konzistentne upotrebe izraza " istinita rečenica ", koja bi bila u suglasju sa zakonima logike i u duhu svakodnevnog jezika, izgleda vrlo upitno i konzekventno tome ista sumnjičavost odnosi se na mogućnost konstruiranja definicije toga izraza. ( str.165)*

Na kraju istog eseja vraća se ovoj temi:

...kada koncept istine ( jednako kao i druge semantičke koncepte ) primjenimo na kolokvijalni / razgovorni jezik zajedno sa normalnim zakonima logike, to nas neizbježno vodi u konfuzije i proturječja. Tko god želi, unatoč svim poteškoćama, da uz pomoć egzaktnih metoda sačini semantiku kolokvijalnog jezika, bit će prisiljen da se najprije prihvati nezahvalnog zadatka da taj jezik reformira. Naći će da je neophodno definirati njegovu strukturu, da treba nadvladati dvosmislenost izraza koji se u njemu pojavljuju, i na kraju će još morati taj jezik razdijeliti na niz jezika sa sve većim i većim opsegom, od kojih svaki prema narednom stoji u istoj relaciji u kojoj stoji formalizirani jezik prema svom metajeziku. Ipak bi se moglo posumnjati u to da će jezik svakodnevnog života, nakon što ga se na taj način " racionalizira " jos uvijek sačuvati svoju prirodnost i neće li radije preuzeti karakteristične značajke formaliziranih jezika. ( str. 267 )

---

duguje svoju inspiraciju Quineovom opisu radikalnog prijevoda u poglavlju II djela *Word and Object* ( Riječ i predmet ), MIT Press, Cambridge 1960. Sa prijedlogom da bi jedna prihvatljiva teorija radikalnog prijevoda trebala imati formu rekurzivne karakterizacije istine idem dalje od Quinea. Pri kraju ovog teksta u diskusiji o demonstrativima pokazaće se još jedna važna tačka oko koje se slažemo.

<sup>13</sup> Koliko ja znam, jako su malo raspravljali da li je za prirodni jezik moguće dati formalnu definiciju istine. No u jednom općenitijem smislu mnogi su predlagali da se koncepti formalne semantike trebaju primjeniti na prirodni jezik. Vidi npr. priloge od Yehoshua Bar-Hillel i Evert Beth u: *The Philosophy of Rudolf Carnap*, ed. P.A.Schilpp, Open Court, La Sall 1963, i Bar-Hillelov spis " *Logical Syntax and Semantics* ", *Language* 30, 1954.

Izdvajaju se dvije teme : da univerzalni karakter prirodnih jezika vodi u kontradikciju ( semantički paradoksi ), i da su prirodni jezici suviše konfuzni i amorfni da bi se na njih mogle primjeniti formalne metode. Prva tema zaslužuje ozbiljan odgovor i volio bih da ga imam. Kako to nije slučaj, reći ću samo zašto smo, po mom mišljenju, ovlaštteni da nastavimo bez prethodnog dezinficiranja tog pojedinačnog izvora konceptualne tjeskobe. Semantički paradoksi nastaju kada je doseg kvantifikatora u jeziku objektu na izvjestan način suviše tolerantan. Stvarno nije jasno zašto bi bilo nekorektno prema urdu jeziku ili prema vendiš jeziku kad bi se mislilo da doseg njihovih kvantifikatora nije dostatan da proizvede eksplicitnu definiciju za " istinita-u-urdu " ili " istinita-u-vendišu " (rečenica ). Ili, ako se tema stavi u druge, mada ne i ozbiljnije riječi, moguće je da će u prirodi same stvari uvijek biti nešto što u razumijevanju jezika nekog drugog poimamo ( koncept istine ), a što njemu ne možemo saopštiti. U svakom slučaju većina problema koji su općenito filozofski interesantni nastaju u nekom fragmentu relevantnog prirodnog jezika o kojem se može misliti da sadrži vrlo malo teorije skupova. Te primjedbe se naravno ne podudaraju sa tvrdnjom da su prirodni jezici univerzalni. Ali sada kad znamo da ta univerzalnost vodi u paradoks, ta se tvrdnja čini sumnjiva.

Tarskijeva druga primjedba je da bi prirodni jezik morali reformirati tako da se više ne bi mogao prepoznati, prije nego što bi na njega primjenili formalne semantičke metode. Ako je to tačno, tada je to fatalno za moj projekt, pošto zadatak teorije značenja, kako je ja vidim, nije u tome da mijenja, poboljšava ili reformira jezik, nego da ga opiše / to describe / i razumije. Pogledajmo i pozitivnu stranu. Tarski je pokazao kako treba dati teoriju za interpretirane formalne jezike raznih vrsta ; uzmimo jedan koji bi bio što je moguće više sličan engleskom. Pošto smo taj novi jezik objasnili u engleskom, a uz to on i sadrži dosta engleskog, stoga ne samo da ga možemo, nego po mom mišljenju i moramo posmatrati kao dio engleskog jezika za one koji ga razumiju. Za taj fragment engleskog imamo, ex hypothesi , teoriju kakvu smo zathtjevali. I ne samo to; kad smo taj dodatni jezik interpretirali u starom engleskom time smo nužno namignuli na povezanost između starog i novog engleskog. Gdjegod da postoji rečenica u starom engleskom sa istim istinosnim uvjetima kao kod rečenica u dodatnom engleskom možemo proširiti teoriju toliko da ih uključu u sebe. Veći dio onoga što trebamo jeste u tome da koliko je moguće mehaniziramo postupak koji sada obavljamo uz pomoć vještine kada ordinarni engleski Prijevodimo u jednu ili drugu kanonsku notaciju. Nije stvar u tome da je kanonska notacija bolja od grubog izvornog idioma, nego više u tome da, ako znamo za koji idiom je kanonska notacija kanonska, onda za idiom imamo toliko dobru teoriju koliko je dobra njegovom vještačkom prijatelju.

Filozofi su se dugo vremena bavili teškim poslom primjene teorije na obični jezik tako što su odgovarajuće rečenice u lokalnom jeziku povezivali sa rečenicama

za koje su imali teoriju. Fregeov veliki doprinos bio je u tome što je pokazao kako je moguće ukrotiti izraze " svi ", " neki ", " svaki ", " kojigod ", " nijedan " i njima odgovarajuće zamjenice u nekim od njihovih upotreba ; po prvi put je bilo moguće sanjati o formalnoj semantici za značajan dio prirodnog jezika. Taj san se na oštar način obistinio sa djelom Tarskog. Sramotno bi bilo ne primjetiti činjenicu da smo kao rezultat ova dva veličanstvena dostignuća, Fregovog i Tarskog, dobili dubok uvid u strukturu naših maternjih jezika. Filozofi sa logičkim sklonostima započinjali su tamo gdje je bilo teorije i nastavljali su posao u pravcu komplikacija prirodnog jezika. Savremeni lingvisti, sa ciljem koji se ne može lahko prepoznati kao različit, započinju sa ordinarnim jezikom i rade u pravcu opće teorije. Ako bilo koja strana bude uspješna, mora doći do susreta. Skorašnje djelo Chomskog i drugih u mnogo čemu je doprinjelo da su kompleksnosti prirodnih jezika došle u doseg ozbiljne teorije. Na primjer: pretpostavimo da se uspije dati istinosne uvjete za neko značajno područje aktivnih rečenica. Tada bi uz pomoć formalne procedure svaku takvu rečenicu mogli transformirati u odgovarajuću pasivnu rečenicu, a teoriju istine bez poteškoća proširiti na taj novi skup rečenica.<sup>14</sup>

Jedan problem kojeg je Tarski uzgred dotakao ne treba, bar ne u svim njegovim manifestacijama, rješavati da bi se izašlo sa teorijom: u prirodnim jezicima opstoje " dvosmisleni izrazi ". Sve dotle dok se dvosmislenost ne dotiče gramatičke forme i dok se može - dvosmislenost za dvosmislenost - prevesti u metajezik, definicija istine nam neće govoriti nikakve laži. Glavna teškoca koju sistematska semantika ima sa izrazom " vjeruje, da " / " believes that " / u engleskom ne leži u njegovoj neodređenosti, dvosmislenosti ili neprimjerenosti za uvrštavanje u ozbiljnu znanost: neka je naš jezik engleski i sve ćemo ove probleme bez ostatka prenijeti u metajezik. No centralni problem logičke gramatike izraza " vjeruje, da " i dalje će nam praviti teškoće. Primjer je dobar da njime ilustriramo jednu drugu, sa njom povezanu tačku, pošto je diskusija o rečenicama vjerovanja bila uzrokovana nedostatkom uviđanja fundamentalne razlike u zadacima: utvrđivanje logičke gramatike ili forme rečenice ( što je u domenu teorije značenja, kako sam je ja postavio ), i analize individualnih riječi ili izraza ( koje ta teorija tretira kao

---

<sup>14</sup> Približavanje / Rapprochement / , koje u budućnosti zamišljam između transformacijske gramatike i dobre teorije značenja, sa nedavnom promjenom u koncepciji transformacijske gramatike koju opisuje Chomsky u spomenutom članku ( primjedba 5 ), jako se je primaklo. Već neko vrijeme znamo da su strukture koje generira frazno-strukturalni dio gramatike one strukture koje su primjerne za semantičku interpretaciju ; ali to stajalište nije združljivo sa mišlju kojoj je do nedavno bio privržen Chomsky, da naime rekurzivne operacije tek uvode transformacijska pravila. Sada Chomsky misli da su frazno-strukturalna pravila rekurzivna. Budući se formalne semantičke metode neposredno i prirodno odnose upravo na one jezike za koje je primjenjena ( rekurzivna ) frazno-strukturalna gramatika, jasno je da je Chomskijeva sadašnja slika o odnosu između struktura koje generira frazno-strukturalni dio gramatike i rečenica u jeziku jako slična slici koju su sačinili brojni logičari i filozofi o odnosi između bogatijih formaliziranih jezika i prirodnog jezika. ( Za ove primjedbe sam u mnogome dužan Bruceu Vermazenu ).

primitivne jedinice ). Tako je Carnap u prvom izdanju djela *Meaning and Necessity* ( Značenje i nužnost ) predložio da rečenicu " John vjeruje, da je Zemlja okrugla " prikažemo u formi " John potvrdno odgovara na " " Zemlja je okrugla " " kao na englesku rečenicu ". No to je odbacio kada je Mates pokazao da John može potvrdno odgovoriti na neku rečenicu a ne na neku drugu bez obzira koliko su bliske po značenju.<sup>15</sup> No tu postoji konfuzija još od samog početka. Prema toj Carnapovoj zamisli semantička struktura rečenica vjerovanja data je sa tromjesnim predikatom čija su mjesta zaposjednuta izrazima koji se odnose na osobu, rečenicu i jezik. Sasvim nešto drugo je ako se prihvatimo analize tog predikata na bihejvioristički način. Nije posljednja između odlika Tarskijeve koncepcije teorije istine da čistoća metode koju zahtjeva od nas proističe iz formulacije samog problema, a ne iz sebeograničenja koje bi joj nametnuo neki slučajni filozofski puritanizam.

Mislim da je teško naglasiti prednosti koje za filozofiju jezika ima uvažavanje razlikovanja između pitanja o logičkoj formi ili gramatici i pitanja o analizi individualnih pojmova. Tu misao možemo poduprijeti još jednim primjerom.

Ako pretpostavimo da su riješena pitanja gramatike, onda rečenice poput " Bardot je dobra " ne postavljaju posebne probleme za definiciju istine. Tu se ne pokazuju duboke razlike između opisnih i vrijednosnih ( emotivnih, ekspresivnih, itd.) izraza. Čak ako smatramo da postoji neki važan smisao u kojem moralne ili vrijednosne rečenice nemaju istinosnu vrijednost ( na primjer zato što se ne mogu verificirati ), ne bi trebali imati otpora prema " " Bardot je dobra " je istinito ako i samo ako je Bardot dobra "; u teoriji istine taj zaključak bi trebao proizići zajedno sa drugim, ostajući pri tome, kao što je potrebno, na kursu semantičke lokacije takvih rečenica u jeziku kao cjelini - u njihovom odnosu prema generalizacijama, u njihovoj ulozi u tako složenim rečenicama kao što je " Bardot je dobra i Bardot je glupa ", i tako dalje. Ovdje se naprosto ne dotičemo onoga što je posebnost vrijednosnih rečenica: tajnovitost u riječi " dobra " u jeziku objektu prenosimo u njen prijevod u metajeziku.

No izraz " dobra ", tako kako se pojavljuje u " Bardot je dobra glumica " jeste druga stvar. Problem nije u tome što nema prijevoda te rečenice u metajezik, - pretpostavimo da ga ima. Problem je kako izgraditi definiciju istine takvu da "" Bardot je dobra glumica" je istinito ako i samo ako je Bardot dobra glumica " - i sve druge rečenice slične njoj - budu njene konsekvence. " Dobra glumica " očito ne znači " dobra i glumica ". Mogli bi zamisliti da izraz " je dobra glumica " uzmemo kao neanalizirani predikat. To bi razorilo sve veze između " je dobra glumica " i " je dobra majka ", i to nam ne bi dalo nikakvo opravdanje da u tim upotrebama

---

<sup>15</sup> B.Mates, " Synonymity ", u: *Semantics and the Philosophy of Language*, ed. L.Linsky, University of Illinois Press, Urbana 1952.

mislimo izraz " dobra " kao riječ ili semantički element. Još gore, to bi nas spriječilo da uopće sačinimo definiciju istine, pošto više ne bi bilo kraja predikatima koje bi morali tretirati kao logički jednostavne predikate ( i, sljedstveno tome, akomodirati ih u zasebne klauzule u definiciji zadovoljenja ) : " je dobra prijateljica pasa ", " je dobra dvadesetsedmogodišnja pričalica ", i tako dalje. Problem nije u osobenosti toga slučaja: to je problem atributivnih pridjeva općenito.

U skladu je sa našim stanovištem zauzetim ovdje da ocjenjujemo kao stratešku grješku započinjanje filozofske analize riječi ili izraza a koja nije pokušana prije ili istovremeno sa uspostavljanjem logičke gramatike. Kako se uopšte možemo osloniti na naše analize riječi kao " tačno ", " morao bi ", " može ", " obavezno ", ili na analizu fraza koje koristimo da govorimo o akcijama, događajima, i uzrocima, ako ne znamo sa kojim ( logičkim, semantičkim ) dijelovima govora imamo posla? Mogao bih reći i više takvog o istraživanjima " logike " ovih i drugih riječi i rečenica koje ih sadrže. Da li su pokušaji i domišljatost koji su uloženi u studij deontičke logike, modalne logike, imperativne i erotetičke logike bili uglavnom jalovi ili ne, to ne možemo znati sve dok nemamo prihvatljivih semantičkih analiza rečenica koje bi poslužile takvim sistemima za obradu. Ponekad filozofi i logičari govore i rade kao da oni slobodno biraju između, recimo, istinosno-funkcijskog i nekog drugog kondicionala, ili kao da slobodno uvode ne-istinosno-funkcijske rečeničke operatore, poput " recimo, da ", ili " trebalo bi biti tako, da ". A u stvari je takva odluka suštinska. Kada se udaljimo od idioma koje možemo akomodirati u definiciju istine, upadamo u ( ili kreiramo ) jezik za koji nemamo koherentnog semantičkog opisa - to jest, nemamo uopće objašnjenje kako bi se takav govor mogao integrirati u jezik kao cjelinu.

Vratimo se našoj glavnoj temi: ustanovili smo da teorija kakva je predložena ostavlja cijelo pitanje šta znače individualne riječi tačno tamo gdje je ono i bilo. Čak i ako se metajezik razlikuje od jezika objekta, teorija ne stvara pritisak na poboljšavanju, razjašnjavanju ili analizi individualnih riječi, izuzev kada, zbog slučajnosti u vokabularu, doslovni prijevod otpadne. Baš kao što teorija generalno ostavlja neobrađenu sinonimiju između riječi, tako isto i sinonimiju i analitičnost između rečenica. Čak takve rečenice kao " Kobila je konj ženskog spola "\*" ne dobijaju nikakvu posebnu oznaku, osim ako mi ne želimo da im to obezbjedimo. Definicija istine ne pravi razliku između analitičkih i drugih rečenica koje su istinite samo zato što su u njima sadržane one konstante uz čiju pomoć je teorija sposobna zahvatiti strukturu: teorija ne uključuje samo da su te rečenice istinite, nego da će ostati istinite pri svim značajnim prestrojavanjima svojih ne - logičkih dijelova. Pošto smo pojmu istine dali ograničenu primjenu, tako će se po ugledu na

---

\* Davidsonov primjer je: " A vixen is a female fox ".Prim.prev

njega ravnati također sa njim povezani pojmovi logičke ekvivalencije i inkluzije. Teško bi bilo zamisliti kako bi se moglo teoriji značenja ponesrećiti da do te mjere unese logiku u svoj jezik objekt; a ukoliko je ipak unosi, onda se pri konstruiranju i provjeri teorije možemo osloniti na svoje intuicije o logičkoj istini, ekvivalenciji i inkluziji.

Sada ću se osvrnuti na još jednu, i to jako veliku, muhu u medu: na činjenicu da ista rečenica može u jedno vrijeme ili pod jednim uvjetima biti istinita, a u drugo vrijeme i

pod drugim uvjetima neistinita. Ovdje izgleda kako se obje strane, logičari i oni koji su kritični prema formalnim metodama, naširoko ( mada to ne znači i univerzalno ) slažu da su formalna semantika i logika nekompetentne da se bave smetnjama koje prave demonstrativi. Logičari su često reagirali ponižavanjem prirodnog jezika pokušavajući pokazati kako se može opstati bez demonstrativa; njihovi kritičari odgovaraju ponižavanjem logike i formalne semantike. Nijedno od toga ne može me zadovoljiti: jasno je da se demonstrativi ne mogu eliminirati iz prirodnog jezika bez gubitka ili radikalne promjene, tako da nema drugog izbora nego da se teorija prilagodi njima.

Nikakve logičke greške neće se pokazati ako tretiramo demonstrative kao konstante;<sup>16</sup> a neće zbog toga nastati bilo kakvi problemi pri određivanju semantičke definicije istine. " " Ja sam pametan " je istinito ako i samo ako sam ja pametan " sići će, sa svojim hladnim ignoriranjem demonstrativnog elementa " ja ", sa tekuće trake skupa sa " " Sokrat je pametan " je istinito ako i samo ako je Sokrat pametan " sa svojom hladnom ravnodušnošću prema demonstrativnom elementu u " je pametan "(bio). Ono što u tom tretmanu demonstrativa trpi nije definicija istinosnog predikata nego vjerovatnoća tvrdnje da je istinito ono što je njime definirano. Ta tvrdnja je prihvatljiva samo ako govorniku i okolnostima u kojima je izgovorena svaka rečenica spomenuta u definiciji odgovaraju / korespondiraju govornik i okolnosti izgovaranja same definicije istine. Dakle, tako bi mogli utemeljeno upozoriti da je dio razumijevanja demonstrativa poznavanje pravila pomoću kojih oni svoju referencu prilagođavaju okolnostima. Ta crta se gubi uvrštavanjem demonstrativa u konstantne izraze. Mislim da se tim primjedbama može udovoljiti, premda samo sa daleko obuhvatnijom revizijom u teoriji istine. Samo ukratko ću sugerirati kako bi se to moglo uraditi, no sve što je neophodno jeste ova kratka sugestija: ideja je tehnički trivijalna i poklapa se sa sadašnjim radom na području logike vremena.<sup>17</sup>

Mogli bi prihvatiti da istina nije svojstvo rečenice nego izjava / utterances / ili

---

<sup>16</sup> Vidi: W.V.Quine, *Methods of Logic*, Holt, New York 1950, str.8.

<sup>17</sup> Pokazalo se da je tvrdnja naivno optimistična. Za ozbiljnu obradu teme vidi: S. Weinstein, " Truth and Demonstratives " ( Istina i demonstrativi ), *Nous* 8, 1974. / Primjedba dodana 1982. /



govornih radnji, ili uređenih trijada rečenica, vremena i osoba; najjednostavnije je pak ako istinu posmatramo kao relaciju između neke rečenice, neke osobe i nekog vremena. Pod takvim tretmanom uobičajena logika, kako je sada razumijevamo, važi kao što je uobičajeno, samo što se odnosi jedino na skupove rečenica relativiziranih u odnosu na istog govornika i isto vrijeme ; nadalje, logičke relacije između rečenica izjavljenih u različitim vremenima i od različitih govornika, mogle bi se artikulirati uz pomoć novih aksioma. Sa tim se nećemo baviti. Teorija značenja time doživljava sistematsku, a ne misterioznu promjenu; svakom izrazu sa demonstrativnim elementom mora u teoriji odgovarati fraza koja povezuje istinosne uvjete rečenica u kojima se taj izraz pojavljuje sa promjenjenim vremenima i govornicima. Tako će teorija uključiti sljedeće rečenice:

" Umoran sam " je istinita ( rečenica ) kao ( potencijalno ) izrečena od ( osobe ) p u ( vrijeme ) t ako i samo ako je ( osoba ) p umorna u ( vrijeme ) t.

" Ta knjiga je ukradena " je istinita ( rečenica ) kao ( potencijalno ) izrečena od ( osobe ) p u ( vrijeme ) t ako i samo ako je knjiga koju pokaže ( osoba ) p u ( vrijeme ) t ukradena prije ( vremena ) t.<sup>18</sup>

Svakako, ovaj postupak ne pokazuje kako se mogu eliminirati demonstrativi ; na primjer, nećemo tvrditi da se može izraz " ta knjiga " posvuda supstituirati izrazom " knjiga, koju pokazuje govornik " *salva veritate*. A činjenica da je moguće demonstrative podvrgnuti formalnom tretmanu trebala bi snažno povećati nadu u jednu ozbiljnu semantiku za prirodne jezike, pošto je vjerovatno da bi bilo moguće riješiti mnoge glavne zavrzlake, kao što su analiza navodnika ili rečenica o propozicionalnim odnosima, ako bi u njima prepoznali skrivenu demonstrativnu konstrukciju.

Pošto smo sada relativizirali istinu u odnosu na vremena i govornike, prilika je da se osvrnemo nazad na problem empirijske provjere teorije značenja za strani jezik. Treba podsjetiti da je suština metode bila u tome da rečenice koje važe kao istinite koreliramo sa rečenicama koje važe kao istinite uz pomoć definicije istine, i u granicama moguće pogreške. Sada ta slika mora biti dopunjena kako bi uzela u obzir činjenicu da su rečenice istinite i da važe kao istinite samo s obzirom na govornika i vrijeme. Rečenice sa demonstrativima očigledno omogućavaju jako osjetljivu provjeru o ispravnosti teorije značenja i one čine najdirektniju vezu između jezika i rekurentnih makroskopskih predmeta ljudskog interesa i pažnje.<sup>19</sup>

U ovom tekstu ja sam pretpostavio da govornici jednog jezika mogu uspješno odrediti značenje ili značenja nekog arbitrarnog izraza ( ako taj ima značenje ), i da

---

<sup>18</sup> Taj pristup prema demonstrativima i istini više puta je obznanjen u J. L. Austin, " Truth " ( Istina ), u: Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volume 24, 1950.

<sup>19</sup> Te primjedbe proizilaze iz Quineove ideje da " situacione rečenice " ( one koje sadrže demonstrativni element ) moraju imati središnju ulogu pri konstruiranju priručnika za prevodenje.

je centralni zadatak teorije značenja da pokaže kako je to izvodivo. Dokazivao sam da karakterizacija istinosnog predikata opisuje potrebnu vrstu strukture i da osigurava jasan i provjerljiv kriterij adekvatne semantike za prirodni jezik. Bez sumnje, ima i drugih smislenih zahtjeva koji se mogu postaviti pred teoriju značenja. No teorija koja ne čini nista više nego što definira teoriju istine za neki jezik, prilazi puno bliže konstituiranju kompletne teorije značenja nego što bi se dalo ustvrditi pri površnoj analizi; bar to sam pokušao pokazati.

Zato što, po mom mišljenju, nema alternative, izabrao sam optimističko i programatsko gledanje na mogućnosti za formalnu karakterizaciju istinosnog predikata za prirodni jezik. No mora se priznati da ostaje još šokantan popis poteškoća i nejasnosti. Da navedemo neke : ne poznajemo logičku formu kontrafaktičkih ili subjektivnih / konjektivnih rečenica; niti rečenica o vjerovatnoćama i o uzročnim relacijama; nemamo pravu predstavu o tome koja je logička funkcija priloga, niti koja je uloga atributivnih pridjeva; nemamo teoriju o količinskim / mass / izrazima kao što su " vatra " , " voda " , i " snijeg " , a ni za rečenice vjerovanja, opažanja, namjeravanja, a ni o glagolima djelovanja koji impliciraju svrhu. I konačno, ostaju još sve rečenice za koje se čini da nemaju istinosne vrijednosti : zapovjedne, željne, upitne rečenice i gomila drugih. Komprehenzivna teorija značenja za prirodni jezik mora se uspješno spopasti sa svakim od ovih problema.<sup>20</sup>

---

<sup>20</sup> Za pokušana rješenja nekih od ovih problema vidi eseje 6 - 10 u zborniku *Essays on Actions and Events*, Clarendon Press, Oxford 1980, i eseje 6 - 8 u *Inquiries into Truth and Interpretation*, Clarendon Press, 1984.